

הכתלים המזרחיים משחירים מחצות היום ואילך [בתחילת שעה שביעית שביום]. לפי שבתחילת היום החמה נמצאת במזרח, ומאירה על הכתלים המזרחיים, וכיון שהגיע זמן חצות היום, עומדת אז החמה באמצע הרקיע, מעל ראש כל אדם, ומאירה על עובי ראש הכותל. וקצהו העליון של הכותל מצל על כל גבהו, ונמצא הצד המזרחי של הכותל שחור מן הצל.

ומאותה שעה נוטים צללי ערב [הצל נוטה ובא מכיוון מערב] ונקרא "ערב". וזמן תפילת מנחה הוא מאותה שעה⁽⁵⁾.

"יצאו כל העם איש איש למלאכתו" – אין כוונתו שהפועלים כבר יצאו למלאכתם. אלא, שיצאו בעלי בתים לשכור פועלים, קאמריינן.

ובעלי בתים משכימים מוקדם למצוא פועלים.⁽²⁾

אמר רב ספרא: צלותיה דאברהם,⁽³⁾ תפילת מנחה, שהתפלל אברהם אבינו, זמנה מבי משחרי כותלי. החל מהזמן שמשחיר הצד המזרחי של הכתלים, מחמת שיש עליהם צל.⁽⁴⁾

גם אברהם היה אומרה.

עוד תירצו שם שאברהם היה אומרה, אלא שלא עשאה כלל לכל בני ביתו עד שתיקנה יצחק. וראה לכך, שהרי אברהם קיים אפילו מצות דרבנן כעין עירובי חצירות.

והר"ח והערוך פירשו, ש"תפלת אברהם" לאו דוקא, והיינו תפילת האבות כולם, אלא שאברהם הוא העיקר, וממנו למד יצחק.

4. מה ענין זמן תפלת מנחה למשנתנו שמדובר בה בתמיד של שחר?

פירש בשיח יצחק: שהיה קשה לגמרא, למה העלו אדם לראש הגג בכל ימות השנה לראות אם האיר השחר. ולא חיכו להנץ החמה כבכל התורה? ולכן מביאה הגמרא שאברהם הקדים להתפלל מנחה מיד שהגיע זמנה. וכמו כן יש להקדים תמיד של שחר מיד שהגיע זמנו.

5. הראשונים הקשו: מנין לנו שאז אברהם התפלל? ומדברי הר"ח והערוך נראה שרב ספרא דרש מהפסוק "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב", ו"לפנות ערב" היינו כשהחמה פונה למערב. והיינו מיד בתחילת השעה השביעית.

עצמו שהיה ממונה על הפייסות שבשחרית הוא היה שואל "האיר המזרח". ובתו"י ותוס' רא"ש וריטב"א הקשו על דבריו, וכתב הריטב"א שמש"י כאן נראה שמתיא בן חרש בא לחלוק על חכמים.

2. לענין הלכה: הרמב"ם בפרק א' מברכות כתב שעלות השחר הוא כשיעור שעה וחומש קודם הנץ. שאז מתחיל האור להתנוצץ במזרח.

וכתב הביה"ל בתחילת סימן פ"ט שמכאן ראה שלא כדברי האנשים הטועים לומר שעלות השחר הוא עלות כוכב השחר. ומכל מקום נחלקו האחרונים בדין דאורייתא האם עלות השחר הוא מזמן שהאיר המזרח במקום אחד כתנא קמא. או דוקא משהאיר כל המזרח, ונחלקו בזה לענין בדיעבד אם יוצאים לפני שהאיר כל המזרח.

והביה"ל מכריע שכל מצוה שעשאה לפני שהאיר כל המזרח חוזר עליה. ולענין תפלה מחלק בזה. ע"ש.

3. קשה, הרי יצחק הוא זה שתיקן תפלת מנחה [ברכות כז ב] ולא אברהם!

ותירץ תו"י בשם ר"ת, שאחרי שתיקנה יצחק,